

N:o 147.

Af herr **J. Nydahl**, *angående ändrad lydelse af 75 § riksdagsordningen.*

Vid 1896 års riksdag yrkade dåvarande ledamoten af Andra Kammaren herr Sven Palme uti afgifven motion, att Riksdagen skulle i skrifvelse hos Kongl. Maj:t anhålla om utredning och derpå grundadt förslag angående införandet af det så kallade proportionella valsättet vid sådana val, som inom Riksdagens kamrar förrättas. I sitt utlåtande öfver motionen stälde sig konstitutionsutskottet principiellt icke osympatiskt mot förslaget, men ansåg tiden ännu icke mogen för dess genomförande, och ville finna, att hittills kända metoder för proportionella val, oafsedt deras möjliga teoretiska värde, näppeligen vore för praktiska behof användbara.

Förslaget vann ej Riksdagens bifall, men samtidigt erhöll frågan om proportionella val en ofantligt ökad betydelse inom vårt samhällslif, i det Kongl. Maj:ts proposition om utvidgad valrätt till Andra Kammaren föreslog detta valsätts tillämpning vid riksdagsval inom de större städerna. Äfven detta förslag föll i sin ordning, men i det afseende, som nu åsyftas, hade det fört med sig, att det proportionella valsättet hos oss blifvit öfverfördt från de teoretiska spekulationernas till de praktiska samhällsfrågornas område.

Enär detta valsätt ännu är föga känt inom vida kretsar af vårt folk, och dess rätta innebörd af mången är missförstådd, torde med fog kunna sättas i fråga, huru vida rätta ordningen för dess införande hos oss är att genast börja med dess tillämpning i så stor utsträckning, som fallet skulle blifvit, om det kongl. förslaget antagits. Bättre synes då vara att till en början, om dess införande anses önsk-

värddt, bringa det till användning inom en trängre krets af väljare, som ega förutsättningar för att lättare kunna sätta sig in i detsamma och efter vunnen erfarenhet deraf kunna göra det mera känt och dess värde allmänare erkänt. Intet slags valförrättningar synas mig bättre lämpade för detta ändamål än de, som Riksdagens kamrar hafva att utföra i och med tillsättandet af sina utskott och nämnder m. m.

Detta har äfven så till vida vunnit erkännande, som redan två gånger förut inom Andra Kammaren förslag blifvit väckta i ungefär enahanda syfte som herr Palmes, nemligen 1867 af malmörepresentanten herr S. G. v. Troil och 1878 af upsalarepresentanten herr H. L. Rydin, utan att dock någotdera föranledde till någon Riksdagens åtgärd. Sistnämnda års konstitutionsutskott anförde bland andra skäl för afstyrkande, att äfven om det vore önskvärdt, att olika meningsgrupper inom utskotten finge göra sig gällande, utväg härtill dock helst borde beredas på den fria öfvertygelsens väg, och att i hvarje fall, då kamrarnes majoriteter bildade olika meningsgrupper, en minoritet inom Andra Kammaren kunde anse sin mening företrädd af de utskottsledamöter, som utsetts af majoriteten inom Första Kammaren. Af dessa skäl torde det första numera få anses förfallet, sedan en trettio-årig erfarenhet af det nu gällande riksdagsskicket visat, hurusom på den fria öfvertygelsens väg en tillfredsställande representation af olika meningsgrupper inom utskotten *icke* kunnat beredas. Att minoriteten inom en kammare kan anses behörigen företrädd af majoritetens ombud från en annan, håller väl knappast streck i vanliga fall, och allra minst då, när båda kamrarnes majoriteter äro af liknande mening, hvilket vid dylika val någon gång händt och än vidare kan hända.

Till undvikande af onödig vidlyftighet vill jag i fråga om de skäl, som tala för proportionella val, hänvisa till den förtjenstfulla utredning, som herr Palme i sin förenämnda motion derom lemnat. Men äfven de, som i teorien villigt medgifva, att hvarje mening och hvarje röst bör vid dylika val få gälla allt hvad de kunna, skygga dock tillbaka för idéens praktiska tillämpning, så länge den visar sig behäftad med de svårigheter, hvilka åtfölja alla hittills inom vårt land offentligen framställda förslag i detta syfte, det nyssnämnda kongl. förslaget från förlidet år icke undantaget. För att undanrödja dylika välgrundade betänkligheter gifves det blott *ett* sätt, nemligen att så vidt möjligt söka undanrödja de nämnda praktiska svårigheterna.

Utän att här vilja inlåta mig på en jemförande granskning af hittills väckta förslag, vill jag påminna om, att herr Palme i sin motion påpekar, hurusom professorn vid Stockholms högskola herr E. Phragmén

först inför vetenskapsakademien och sedan inför allmänheten framlagt ett förslag till frågans lösning, hvilket i principiellt afseende synes fullt tillfredsställande. Men äfven om det af honom uttänkta valsätt kan bereda en fullt rättvis fördelning af representationen mellan olika meningsgrupper, så är det deremot i hög grad svårt att fatta och till följd deraf i lika hög grad svårt att tillämpa för dem, som sakna nödiga matematiska förutsättningar. Kan ett förslag uttänkas, som i lika hög grad eger förtjensten att åstadkomma ett rättvist valresultat, men dermed förenar en större lättfattlighet och tillämplighet, så synes mig ett sådant förslag böra erhålla företrädet.

Dessa egenskaper menar jag finnas förenade hos ett förslag, som blifvit uttänkt och för mig framställt af skriftställaren herr Emil Svensén, och som jag härmed går att inför Riksdagen framlägga.

Till sina hufvudgrunder ansluter sig detta förslag närmast till den nästlidna år af Kongl. Maj:t föreslagna valmetoden, hvaraf det dock vill anses utgöra en förenkling, som på samma gång skulle trygga ett rättvisare valresultat. Som bekant utgjorde denna valmetod en i någon mån modifierad tillämpning af det valsätt, som intill år 1891 användes vid val af ledamöter i danska riksdagens landsting och i dess utskott. Såsom fördelningstal lades till grund för valet det qvotal, som erhålles, då de väljandes antal divideras med antalet af dem, som skola väljas, och den eller de, som finnas främst upptagna å valsedlarne, förklaras valde, intill dess hvarje meningsgrupp fått sin beskärda del. Om 10 skola väljas och 100 väljare deltaga i valet, fördelade i grupper af respektive 40, 30, 20 och 10 medlemmar, kunde sålunda 4 väljas af den första, 3 af den andra, 2 af den tredje och 1 af den fjerde gruppen. Men denna grundregel medför blott i sällsynta undantagsfall ett fullständigt valresultat och måste kompletteras med åtskilliga invecklade och svårtillämpliga bestämmelser, rörande hvilka jag hänvisar till den kongl. propositionen i fråga. Dertill kommer, att det i vissa fall kan hända, att utgången af valet till en eller kanske flera platser beror af slumpen, och således sjelfva afsigten med nämnda valmetod, som är att trygga en möjligast rättvis och likformig fördelning af de platser, hvilka skola tillsättas, göres om intet.

Dessa olägenheter åsyftar den här föreslagna valmetoden att i möjligaste mån afhjelpa. För att så vidt ske kan undgå slumpens inverkan på valen, fordrar den, att valsedlarne skola, sedan alla äro aflemnade, öppnas och af valförrättaren ordnas i en viss en gång för alla beständ följd. Dervid tillgår så, att sedlarne ordnas i vissa flockar, så att hvarje flock innefattar alla de sedlar, som äro sius emellan lika

lydande, eller der samma namn förekomma i samma ordning. Så snart ett enda namn är afvikande, eller allenast tvenne namn omkastade, skall sådan sedel föras till en ny flock. Härvid är klart, att de största meningssgruppernas sins emellan lika lydande röstsedlar skola bilda de talrikaste flockarne, men då afsigten är att åt hvarje väljare bevara den mest fullständiga handlingsfrihet, kunna äfven sedelflockar förekomma, hvilka bestå af blott en enda röstsedel. Sedan röstmaterialet sålunda blifvit fullständigt ordnad, skall vid den slutliga röstfördelningen, som angifver valets resultat, den talrikaste sedelflocken först tagas i betraktande, och de öfriga i ordning efter sedlarnes antal, så att de minsta komma sist i fråga. Dermed är möjligen någon förmån beredd den talrikaste meningssgruppen, och slumpens inverkan på valets utgång inskränkt till det minsta möjliga, eller till de fall, der de sist i fråga kommande stänkrösterna kunna inverka på valresultatet. Der flera flockar innehålla lika antal sedlar, exempelvis blott en enda, måste naturligtvis den tillfälliga ordning, hvori dessa flockar framtagas, bestämma deras inbördes ordning i förhållande till öfriga flockar, hvilket dock i det hela torde föga inverka.

Sedan sålunda slumpens inverkan på valen blifvit så vidt möjligt undanröjd, återstår att bestämma det fördelningstal, med hvars hjälp de platser, som valet afser, skola tillsättas. Som vi nyss sett, var det af Kongl. Maj:t ifrågasatta fördelningstalet, eller qvoten af väljarnes antal, deladt med de valdes, icke tillräckligt att besätta alla platserna i fråga, hvilket med andra ord vill säga, att detta tal var för stort. För att åstadkomma ett fullt effektivt valresultat, måste alltså detta fördelningstal minskas. Men huru mycket? Jo, naturligtvis just jemnt så mycket, som nödvändigt erfordras för att vinna det åsyftade valresultatet, hvarken mer eller mindre. Det fördelningstal, som sålunda erhålles, kallas här det *största effektiva fördelningstalet*.

För att utröna detta tal, torde det vid de allra flesta tillfällen vara lämpligt att verkställa en preliminär röstfördelning, hvarvid det af Kongl. Maj:t föreslagna qvottalet lägges till grund. Denna fördelning, äfven der den ej medför fullständigt resultat, innebär dock en tillräcklig anvisning om huru mycket fördelningstalet bör sänkas. De härmed förenade operationer blifva så mycket lättare att verkställa, som det enligt denna metod, i olikhet med den af regeringen föreslagna, alldeles icke är nödigt att genomgå sedel efter sedel och öfverkorsa alla de namn, hvilkas innehafvare redan äro valde. Sedlarne behöfva blott en enda gång genomgå, nemligen då de ordnas i flockar, hvarvid de sedlar, som visa sig fullständigt ogiltiga, kunna uteslutas, och

de delvis felaktiga i och med de ogiltiga eller origtiga namnens utstrykning göras till sin återstående del giltiga. Härmed förekommes äfven, att en möjlig röstkassering vid en senare granskning af sedlarne kan medföra en rubbning af det effektiva fördelningstalet. Efter det sedelflockarne blifvit ordnade, har valförrättaren endast att med ledning af valprotokollet, der sedelantalet för hvarje flock och de å dess sedlar upptagna namn böra finnas särskildt angifna, genom en enkel uträkning verkställa röstfördelningen, utan att sedlarne vidare behöfva tagas i betraktande. Hvad här är sagdt om preliminär röstfördelning och valprotokollens lydelse är allenast vighetsregler till valförrättarens bekvämlighet, hvarmed grundlagens valbestämmelser icke torde böra betungas, men som möjligen, i fall så anses nödigt, kunna upptagas i kamrarnes arbetsordning eller en särskild valordning.

Valmännen hafva enligt detta valsätt alldeles icke af nöden att vidtaga några särskilda försigtighetsmått för att betrygga det för en hvar mest önskliga valresultat. De hafva allenast att på valedlarne uppföra sina kandidater i den ordning, som de helst önskas valde, hvarvid de antingen kunna träffa aftal med liktänkande eller handla fritt på egen hand. I sistnämnda fall kunna de dock riskera den följd, som är vanlig vid röstsplitrning, eller att bortkastade stänkröster blifva utan inverkan på valet. För öfrigt kan en hvar å sin sedel upptaga så många namn han vill, ett eller flera efter önskan, blott med iakttagande deraf, att den kandidat sättes främst, som han helst vill gynna, och de öfriga i ordning derefter. Fall kunna inträffa, då en valman af personlig aktning eller liknande skäl vill skänka en röst åt en politisk motståndare, och dertill är han enligt denna metod oförhindrad, blott han ser till, att dennes namn är stäldt så långt ned på sedeln, att det vid röstfördelningen icke går före den mest gynnade kandidatens. Denne får i alla fall sitt *absoluta* röstetal — hvilket enligt denna metod äfven blir känt — ökad med den röst, hvarmed en motståndare velat hedra honom.

Fall kunna äfven tänkas, då det största effektiva fördelningstalet, för så vidt det bör vara ett helt tal, kan möjliggöra val af flere, än som väljas skola. I sådana fall torde den böra ega företrädet, som fått de flestes röster, så att lottning endast behöfver tillgripas såsom yttersta utväg, då det absoluta röstetalet är lika för två personer.

Till metodens närmare belysning må följande exempel tjena. Antagom, att Andra Kammaren skall förrätta val af sina ledamöter i de ständiga utskotten. Antagom vidare — i anslutning till kända faktiska förhållanden — att 218 ledamöter röstat vid valen, och att de fördelat

sig i tre meningsgrupper, som vi vilja kalla A, B och C. Gruppen A omfattar 124, B 48 och C 46 ledamöter. Medlemmarne af hvarje grupp frambära till valurnan fullkomligt lika lydande vallistor, och ingen röstspliftring antages förekomma. Dervid erinras likväl, att, ehuru röstspliftring icke är egentligen tillrådlig, full frihet dertill dock är lemnad öppen, men vi antaga här, för att exemplet måtte blifva tydligare, att ingen begagnat sig deraf. Vissa namn på valsedlarne äro gemensamma för alla tre grupperna, vissa namn för blott två, och vissa tillhöra blott en enda, men hvarje grupp har vidtagit det försigtighetsmått, att de *sistnämnda* stå främst å dess sedlar, emedan gruppen anses helst vilja främja deras val. Först hålles i vanlig ordning val af 10 ledamöter i konstitutionsutskottet. De 218 röstsedlarne fördelas i tre flockar, allt efter som de utgått från gruppen A, B eller C. Derefter företages preliminär röstfördelning med ledning af det qvottal, som uppstår, då de röstades antal 218 delas med platsernas antal 10, hvilket med bortkastande af bråk utgör 21. Valprotokollet utvisar, att den största sedelflocken innehåller 124 sedlar. I detta tal går qvoten 21 helt upp fem gånger, och af dess sedlar anses tills vidare 21 tillfalla den *förste* å dem uppförde, lika många den andre, tredje, fjerde och femte, samt de återstående 19 den sjette. Af de 48 sedlarne i flocken B tilldömas likaledes 21 den förste, 21 den andre och 6 den tredje å dem upptagne kandidaten. Af de 46 sedlarne i flocken C tillfalla 21 den förste, 21 den andre och 4 den tredje derå uppförde. Genom denna preliminära röstfördelning vet man således, att 5 kandidater af gruppen A 2 af B och 2 af C blifvit valda. Men detta gör blott 9, medan 10 skola väljas. Till den ändan måste alltså fördelningstalet minskas, till dess dermed ett effektivt valresultat kan åstadkommas. Sänkes det från 21 till 20, så får gruppen A med 124 röster förfoga öfver 6 platser, besatta med 20 röster hvar, medan återstående 4 röster tillfalla dess sjunde man; gruppen B förfogar öfver 2 platser och gifver 8 röster åt sin tredje man, och gruppen C får 2 platser och har 6 röster öfver för sin tredje man. Dermed äro 10 platser besatta, och valhandlingen är slut.

Derefter följer valet af 12 ledamöter i statsutskottet. Sedlarne ordnas och antagas visa samma antal. På öfligt sätt sökes den preliminära valqvoten ur talet $\frac{218}{12}$ och finnes utom bråk utgöra 18. 6 platser kunna genast tillfalla gruppen A, och 16 röster äro öfver för dess sjunde man, 2 platser gruppen B med 12 röster för dess tredje man, och 2 platser gruppen C med 10 röster för dess tredje man. Men

ännu äro blott 10 valde, och 2 platser återstå att besätta. Till den ändan sänkes fördelningstalet först till 17, men då detta blott möjliggör valet af en sjunde man från gruppen A, får det ytterligare sänkas till 16. Då äro valde 7 af A, 3 af B och 2 af C, medan 12 röster tilldömas den åttonde af A, ingen röst den fjerde af B och 14 röster den tredje af C. Sistnämnda grupp blir alltså efter sin styrka svagast företrädd, något som dock icke med någon rimlig valmetod kan undvikas.

Eller antagom ett annat fall, att vid valet till statsutskottet 10 medlemmar skilja sig från gruppen C och rösta med A, medan återstoden af C förenar sig med B. Vi få då en majoritet af 134 och en minoritet af 84 röster. Qvottalet 18 gifver genast 7 platser åt majoriteten och 4 åt minoriteten, hvadan alltså ännu en plats återstår att besätta. Alldeles samma resultat uppstår, om fördelningstalet sänkes till 17, hvadan det ytterligare måste minskas till 16. Men då inträffar något, som till en början skenbart tyckes göra hela metoden omöjlig. Medan talet 17 blott medgaf val af 11 personer, låter talet 16 icke färre än 13 blifva valde, eller 1 för mycket. 16 röster kunna nemligen tillerkännas åt 8 af majoritetens och 5 af minoritetens kandidater. Huru skall nu detta undgås? Jo, på det sätt, som förut är sagdt, att till lottnings undvikande den tvistiga platsen tillerkännes den talrikare meningsgruppen. Dervid kan helt enkelt så tillgå, att röstfördelningen vidtager i vanlig ordning, då 8 af majoritetens kandidater efter sin ordning på dess röstsedlar tilldömas 16 röster hvar och dermed äro valde, och 6 röster tillfalla den nionde. Vidare öfvergår man till minoritetens sedelflock och tilldömer 16 röster hvar åt dess förste, andre, tredje och fjerde kandidater. Då nu alla 12 platserna äro besatta, afbrytes utan vidare valförrättningen, enär nu 8 platser tillfallit majoriteten och 4 minoriteten, hvilket är så nära en rättvis fördelning, som man i detta fall kan komma.

Som nyss sades, hafva här blott två eller tre sedelflockar antagits förekomma, på det exemplen måtte blifva klarare och mera öfverskådliga. Metoden låter sig likväl med samma säkerhet tillämpas på huru många sedelflockar som helst, och ehuru jag här blott velat ifrågasätta dess tillämpning vid utskottsval, faller det lätt i ögonen, att den arbetar med samma noggrannhet, huru stort än det föreliggande röstmateriallet må vara, äfven om det skulle gälla att rättvist fördela millioner röstsedlar.

Från Kongl. Maj:ts förslag tillåter jag mig ännu en afvikelse. Det såg nemligen att införa proportionella val, äfven der blott två skulle väljas. Ehuru icke egentligen principiellt origtig, torde likväl detta i hög grad

strida mot det allmänna föreställningssättet, och med hänsyn dertill torde detta valsätt endast då böra användas, när minst tre skola väljas.

Det säger sig sjelft, att äfven denna valmetod medför den fördel, som alltid kan åtfölja det proportionella valsättet, eller att en valsedel icke behöfver kasseras, så länge den innehåller blott ett enda riktigt namn. Man stryker blott den origtiga delen, då sedeln öppnas, och fullständig kassering förekommer blott, då sedeln är helt och hållet origtig eller otydlig.

Utan att nu ingå på vidare detaljer, och i hopp att ändringar i förslagets formulering, derest sådana finnas nödiga, lätt nog kunna under dess vidare behandling verkställas, om blott dess grundtanke godkännes, föreslår jag alltså,

att Riksdagen ville antaga såsom hvilande till vidare grundlagsenlig behandling följande förslag till ändrad lydelse af 75 § riksdagsordningen:

1. Vid alla val iakttages, att namnsedlarne, så framt de skola blifva gällande, böra vara enkla, slutna, hoprullade, omärkta och fria från all tvetydighet i anseende till personernas namn. Der sådant namn förekommer, skall det ej tagas i beräkning.

2. Der tre eller flere äro att välja, skola namnsedlarne inför talmannen eller den hans ställe företräder, hvar efter annan, granskas och ordnas i flockar, så att hvarje flock innefattar alla sedlar, der samma namn förekomma i samma ordning, samt förses med löpande nummer för hvarje flock särskildt, allt efter som de ordnas. Derpå skola de godkända namnsedlarne på det sätt fördelas, att så ofta någon finnes i första rummet uppförd på så stort antal namnsedlar, som motsvarar det högsta tal, hvilket kan läggas till grund för röstfördelningen, skall han förklaras vald. Vid fördelningen iakttages, att den talrikaste sedelflocken först tages i betraktande och de öfrige i ordning efter sitt antal, samt att, der den å namnsedel i första rummet uppförde finnes vara redan förklarad vald, hans namn förbigås och närmast följande namn å person, som icke redan är vald, räknas såsom i första rummet uppfördt. Derest det högsta tal, som kan

läggas till grund för röstfördelningen, möjliggör val af flere, än som äro att välja, skall röstfördelningen afbrytas, så snart tillräckligt många finnas vara valde.

3. Mellan lika röstetal skiljes genom lottnings, när så erfordras.

Om remiss till konstitutionsutskottet anhålles.

Stockholm den 10 februari 1897.

Joh. Nydahl.
